МУНИЦИПАЛЬНОЕ КАЗЕННОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ «ОНГУДАЙСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ИМЕНИ С.Т.ПЕКПЕЕВА»

РАССМОТРЕНО На педагогическом совете Протокол № 1 от «31» августа 2026 г.	СОГЛАСОВАНО Заместителем директора по УВР Бутынина Л.П.	УТВЕРЖДЕНО Директор МКОУ «Онгудайская сош им.С.Т.Пекпеева» Чочкина Е.В Приказ № 310 от «31» августа 2026 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному предмету «Родной (алтайский) язык»,
34 часа 10 класс

с. Онгудай, 2026 г.

«Алтай тил» деп ӱредӱ предметти ӱредериниҥ текши јартамалы

Алтай тил аайынча 10-чы класска тургузулган иштеер программа «Алтай тилле программалар X-XI класстар» (2017 j.) деп программага ла «Алтай тил. 10 класс» (2018 j.) деп ӱредӱ бичикке тайанып тургузулган. Тургузаачылары: А.Т.Тыбыкова, Н.Г.Сулукова, Л.Н.Тыбыкова, А.С.Шокшиланова. Программаныҥ тургузаачылары: А.Т.Тыбыкова, Л.Н.Тыбыкова, Н.Г.Сулукова, А.С.Шокшиланова. Ӱредӱ бичикти Алтай Республиканыҥ ӱредӱ ле билим Министерствозыныҥ Билим-методикалык соведи јараткан.

Ӱредӱ тӧзӧлмӧниҥ ӱредӱ планында јыл туркунына алтай тилди 10-чы класста ӱренерине **34 час** берилген. Неделяда – **1 час**.

«Алтай тилди» ӱренеринде јединетен турулталар

Ӱренчиктиҥ бойыныҥ таҥынаҥ өзӱминде турулталары:

- алтай тил тӧрӧл калыгыныҥ кӧгӱс-санаа, культуралык байлыгы деп оҥдоп, ол ажыра бойыныҥ калыгыныҥ ла телекейлик культурала таныжып турар;
- санаа-кӱӱнин ле јайаан јайалтазын өскӱрер, алдынаҥ иштеерин ле јӱрерин тӧзӧӧр, бойыныҥ јерин табар;
- сӧзлигин байыдар, бойыныҥ эрмек-куучынын ајаруда тудар, оныҥ культуразын јаантайын бийиктедер;
- улусла куучындажып-оҥдожорын, эрмек-куучынды эптӱ-јӧптӱ өткӱрерин кичеер, калыгыныҥ культуразын билер, чӱм-јаҥжыгуларын тоор, өскӧ калыктардыҥ тилдериле, культуразыла јилбиркеер;
- тергееде культура ла јонјӱрӱмдик иштерде, талдап алган ижинде каруулу туружарына амадап, јаантайын ӱредӱзин бийиктедер;
- алган билгирлерин ле неге ӱренип алганын бойыныҥ иш-тожында ла јӱрӱминде тузаланар.

Алтай тилди ӱренип, ӱренчиктиҥ јединетен **метапредметный турулталары**:

Бойын башкарынар эдилгелер

- алдынаҥ бойы амадулар тургузып, ол амадуга једингенин кӧрӧргӧ критерийлер темдектеер;
- тургускан амадуга једингени бойыныҥ јӱрӱминде ле айландыра улустыҥ јӱрӱминде учурлузын билер;
- ӱредӱде ле јӱрӱмдик айалгаларда бойыныҥ бӱдӱретен ижин чокымдаар;
- амадуга једерге канча кире өй, материальный ла материальный эмес ресурстар керектӱзин билер;
- амадуга једерге керектӱ ресурстарды эҥ ле ас буудактарлу јолды талдап бедиреер;
- ӱредӱде ле јӱрӱмде јеткен турулталарын ла тургускан амадуны тӱҥдештирер;
- ӱредӱ предмет аайынча алган билгирин јӱрӱмде тузаланар.

Јаҥы билгирлер алар эдилгелер

- керектӱ јетирӱлерди башка-башка јерлердеҥ табар: ӱредӱ билим тексттердеҥ, справочный литературанаҥ, элбек јетирӱлер берер эп-аргалардаҥ, ол тоодо Интернеттеҥ ле о.ӧ. Олорго тайанып, оноҥ ары бӱдӱретен ижин темдектеер;
- тапкан јетирӱлерин башка-башка јанынаҥ кӧрӱп, удура учурлу шӱӱлтелердибаалап ылгаштырар;
- модельле, схемала берилген эп-аргаларды ижинде тузаланар;

- öскö улустың шўўлтезин ле эдип турган керектерин бастыра јанынаң шўўп, ајарулу ширтеер, олордың айтканын лаптап угуп, бойының ижин јарандырарга тузаланар;
- ўредў предмет аайынча алган билгирин ле таскамалды јўрўмниң башка-башка айалгаларында тузаланар;
- бойының ўредўзин улалтар, бийиктедер эп-аргаларды, јолды öскö туружаачылардың ого јетирер камаанын билип, темдектеер.

Бой-бойын оңдожып, колбу тударының эдилгелери

- бойыла кураа ла бойынаң јаан улусла керектў куучынды öткўрер;
- öмö иште башкараачы да болуп, туружаачы да болуп иштеер;
- бойының эрмек-куучынын ајаруда тудуп, шиңдеп, оос ло бичилген куучынды коммуникатив задачаларды бўдўргени аайынча баалаар;
- блааш-тартышту айалгаларды сезип, оноң чыгатан эп-аргаларды табар;
- бойының санаа-шўўлтезин толо, ныкта, ээчий-деечий, чике айдып ла бичип билер.

Предметти ўренериниң турулталары

- тилдиң эп-аргаларын эрмектежип куучындажарының амадуларына ла айалгаларына келиштире тузаланар;

алтай тилдиң бўдўмдерин билерин тексттер тургузарында тузаланар (литературный тил, оос эрмек-куучын, јербойының эрмек-куучыны);

- монолог ло орток куучынла башка-башка бўдўмдў (јетирў, јартамал, шўўген учурлу) јўзўн-башка жанрларла (тезис, конспект, лекция, јетирў, аннотация, реферат, доклад, сочинение) оос ло бичиир эрмек-куучында айдар ла бичиир;
- текстти тургузылган аайын (структуразын) билип, текстти композициязын чын тургузар;
- текст тургузарында лексика ла грамматика аайынча эрмектерди чын тургузар;
- башка-башка бўдўмдў (јетирў, јартамал, шўўген учурлу) тексттер тургузар, тилдиң эп-аргаларын тузаланарын билер;
- башка-башка марлу тексттердиң лингвистика ылгамалын (анализин) öткўрер, төс лö јömöлтö јетирўлерди ылгаштырар, текстти темазын, тўп шўўлтезин, ондо көдўрилген курч сурактарды темдектеер;
- башка-башка јетирўлердең керектўзин алып, оны јаңы текст эдип тургузып билер;
- улустың алдына куучынду чыкканда, темазын, амадузын, керектў материалды чокымдап билер;
- эрмек-куучынның культуразын билер;
- башка-башка јерлерде ле айалгаларда эрмек-куучын öткўреринiң кемјўлериле тузаланар;
- тилдиң ле тўўкиниң, алтай ла öскö калыктардың колбузын билер;
- оңдомолдордың учурын билер: эрмек-куучынның айалгазы ла оның бöлўктери, тилдиң кемјўлери, тилдиң төс единицаларын ла кемин ле о.ö.;
- эрмек-куучынында эмдиги öйдö алтай литературный тилдиң төс орфоэпия, лексика, грамматика кемјўлерин тузаланаар;
- бичиринде эмдиги öйдиң алтай литературный тилдиң чын бичииринiң ле токтой тўжер темдектердиң кемјўлериле тузаланар;
- литературный тилди јарчаа (диалект) сöстöрлö байыдып, олорды эрмек-куучынында чокум тузаланар;
- Алтай тил калыгының көгўс-байлык, культуралык энчизи болгонын билип, кичееп, оны келер ўйелерге артырары кажы ла кижиниң камаандузын оңдоп, су-алтай тилле куучындаарына

таскаар.

«Алтай тил» деп ӱредӱ предметтиҥ содержаниези – 10 класс

Кире сӧс – 3 час. Алтай тил – Алтай Республиканыҥ эл-тергеелик тили. Алтай тил керегинде текши јетирӱ. Јебрен тӱрк бичимелдер. Туулу Алтайда табылган руна бичиктер. Јебрен тӱрк кереестер бичиичилердиҥ чӱмдемелдеринде.

Фонетика. Графика. Орфоэпия – 7 час. Табыштар ла таныктар - Табыш ла фонема. Ӱндӱ табыштар. Сингармонизм. Узун ӱндӱ табыштар. Элес ӱндӱлер. Туйук табыштар. Ӱйе. Согулта. Табыш ла танык. Фонетический ылгаш. Орфоэпия.

Лексика. Фразеология. Лексикография – 9 час.

Сӧс лӧ оныҥ учуры. Бир учурлу ла кӧп учурлу сӧстӧр. Тилдиҥ кееркедер эп-аргалары. Омонимдер. Синонимдер. Антонимдер. Элбеде тузаланар ла ас тузаланар сӧстӧр. Эскирип калган сӧстӧр лӧ јаҥы сӧстӧр. Бузулбас сӧсколбулар (фразеологизмдер). Лексикография.

Сӧстиҥ бӱдӱми (морфемика) ле бӱдери – 4 час.

Сӧстиҥ бӱдӱми. Тазыл-морфема (сӧстиҥ тазылы). Кожулта-морфемалар. Сӧстиҥ тӧзӧгӧзи. Сӧстиҥ бӱдери.

Морфология ла орфография – 6 час.

Морфология - Адалгыш. Јарталгыш. Тооломо. Солума. Глагол. Кубулбас.

Куучын-эрмектиҥ болушчы бӧлӱктери – 4 час.

Уланты. Колбоочы. Бӧлӱгеш. Морфологический ылгаш.

Сӧстиҥ алдында турар учуры јок сӧстӧр (препозитив сӧстӧр). Модаль сӧстӧр.

Болушчы учурлу сӧстӧр - Кыйгылулар.

Ӱренгенин катап кӧрӧри – 1 час.

Текши тоозы – 34 час.

Тематикалык план

№	Бöлӱктер ле темалар	Частың тоозы
1	Алтай тил – Алтай Республиканың эл-тергеелик тили. Алтай тил керегинде текши јетирӱ.	1
1.2	Јебрен тӱрк бичимелдер.	1
1.3	Туулу Алтайда табылган руна бичиктер. Јебрен тӱрк кереестер бичиичилердиң чӱмдемелдеринде.	1
2	**Фонетика. Графика. Орфоэпия**	**6**
2.1	Табыш ла фонема. Ӱндӱ табыштар. Сингармонизм. Узун ӱндӱ табыш. Элес ӱндӱлер.	1
2.2	Туйук табыштар.	1
2.3	Ӱйе. Согулта. Табыш ла танык. Фонетический ылгаш. Орфоэпия.	1
2.4	*Ченелте диктант «Алтай јиттер».*	1
2.5	Билерин ченеп көрӧр иш.	1
2.6	Сочинение-санаа «Тилим керегинде санаалар».	1
3	**Лексика. Фразеология. Лексикография**	**9**
3.1	*Јастыраларла иш*. Сӧс лӧ оның учуры.	1
3.2	Бир учурлу ла көп учурлу сӧстӧр.	1
3.3	Тилдиң кееркедер эп-аргалары.	1
3.4	Омонимдер. Синонимдер. Антонимдер.	1
3.5	Элбеде тузаланар ла ас тузаланар сӧстӧр.	1

3.6	*Ченелте диктант.*	1
3.7	Эскирип калган сӧстӧр ло јаҥы сӧстӧр. *Јастыраларла иш.*	1
3.8	Бузулбас сӧсколбулар (фразеологизмдер).	1
3.9	Лексикография. Билерин бириктирип, ченеп кӧрӧр иш.	1
4	**Сӧстиҥ бӱдӱми (морфемика) ле бӱдери**	**4**
4.1	Сӧстин бӱдӱми. Тазыл-морфема.	1
4.2	Кожулта-морфемалар. Сӧстиҥ тӧзӧгӧзи. Морфемный ылгаш.	1
4.3	Сӧстиҥ бӱдери. Сӧсти бӱткениле ылгаары.	1
4.4	*Јакылталу иш.* Билерин бириктирип, ченеп кӧрӧр иш.	1
5	**Морфология ла орфография.**	**7**
5.1	Адалгыш. Морфологический ылгаш.	1
5.2	Јарталгыш. Морфологический ылгаш.	1
5.3	*Ченелте диктант «Кадын јаскыда»*	1
5.4	*Јастыраларла иш.* Тооломо. Морфологический ылгаш.	1
5.5	Солума Морфологический ылгаш.	1
5.6	Глагол. Морфологический ылгаш.	1
5.7	Кубулбас. Морфологический ылгаш.	1
6	**Куучын-эрмектиҥ болушчы бӧлӱктери**	**4**
6.1	Уланты. Колбоочы. Бӧлӱгеш. Морфологический ылгаш.	1
6.2	Сӧстиҥ алдында турар учуры јок сӧстӧр (препозитив сӧстӧр). Модаль сӧстӧр. Болушчы учурлу сӧстӧр. Кыйгылулар. Морфологический ылгаш.	1
6.3	*Јылдык ченелте диктант*	1
6.4	*Јастыраларла иш.* Морфология керегинде ӱренгенин бириктире кӧрӧри.	1
7	**Јыл туркунына ӱренгенин катап кӧрӧри**	**1**
7.1	Фонетика. Лексика. Сӧстиҥ бӱдӱми. Морфология ла орфография. Тест.	1
	Текши тоозы	**34**

Тузаланар литература

1. А.Т.Тыбыкова, Н.Г.Сулукова, Л.Н.Тыбыкова, А.С.Шокшиланова. Алтай тилле программалар. Х-ХІ класстар. Г-А., 2017.
2. А.Т.Тыбыкова. Алтай тил. 10 класс. // Н.Г.Сулукова, Л.Н.Тыбыкова, А.С.Шокшиланова. Г-А., 2018.

3. Н.Г.Сулукова, А.С.Шокшиланова. Онынчы класстың «Алтай тил» ӱренер бичигине методикалык ууламјылар. Г-А., 2019.

Ӱредӱчиге болушту бичиктер:

1. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиң јединетен турулталарын баалаары. Ж.И.Амырова, Е.Д. Чандыева. Г-А. 2018.
2. Алтай тил ле литератураның урокторында текши ӱредӱ эдилгелерди темиктирери. Методикалык пособие. Чандыева Е.Д., Шокшиланова А.С. Г-А. 2012.
3. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиң билгирин баалаарының кемјӱлери. 5-9 класстарда. Ж.И. Амырова, Ю.А. Мундукина. Г-А. 2019.
4. Алтай тил ле литературала ӱлекер ишти ууламјылаары. Методикалык бичик. Г-А., 2015.

4. Н.Д.Алмадакова. Сӧстиң бӱдӱми. Сӧстиң бӱдери. Сӧстиң кебери. Ӱредӱ-методикалык пособие. Г-А., 2006.

5.Н.А.Яимова. Табуированная лексика и эвфемизмы в алтайском языке. Г-А., 1990.

Приложение к ООП ООО

(приказ № 385-ОД от 04.09.2020 г.)

МУНИЦИПАЛЬНОЕ КАЗЕННОЕ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ «ОНГУДАЙСКАЯ СРЕДНЯЯ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ШКОЛА ИМЕНИ С.Т.ПЕКПЕЕВА»

РАССМОТРЕНО На педагогическом совете Протокол № 1 от «31» августа 2026 г.	СОГЛАСОВАНО Заместителем директора по УВР Бутынина Л.П.	УТВЕРЖДЕНО Директор МКОУ «Онгудайская сош им.С.Т.Пекпеева» Чочкина Е.В Приказ № 310 от «31» августа 2026 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

по учебному предмету «Родная (алтайская) литература»,
68 часов 10 класс

«Алтай литература» деп ӱредӱ предметти ӱрединиҥ текши јартамалы

Алтай литература аайынча 10-чы класска тургузылган иштеер программа «Алтай литературала программалар 10-11 класстар» (2017 ј.) деп программа аайынча тургузылган. Программаныҥ тӧзӧгӧзине јаҥы федерал ӱредӱ стандарттыҥ некелтелери ле литературала текши ӱредӱликке јединер программаныҥ тӧс ууламјылары салынган. Программа базовый кеминде тургузылган, бир канча чокум некелтелердеҥ турат. Автор-тургузаачылары: Н.М.Киндикова, У.Н.Текенова. Анайда ок, «Алтай литература. 10 класс» (2019 ј.) эки бӧлӱктеҥ турган кычырар бичикке, автор-тургузаачызы: М.М. Бурулова, «Алтай литература. 10 класс» (2020 ј.) деп ӱренер бичикке, авторлоры: М.М. Бурулова, Е.Д. Чандыева, А.В. Киндикова, Н.Н. Санина, тайанып тургузулган.

Программа аайынча болзо, алтай литератураны 10 класста ӱренерине **68** час берилген, неделяда – **2 час**.

Литератураны ӱренеринде јединетен турулталар

Ӱренчиктиҥ таҥынаҥ ӧзӱмиле колбулу турулталар (личностный):

-ӱренчикти бӱгӱнги јӱрӱмниҥ бастыра бӧлӱктеринде бойын тузалу ла јайалталу болзын деп таскадары;

- бойыныҥ санаа-шӱӱлтезин чокым чыгара айдып ла кандый ла кижиле колбу тудуп билерин таскадары;
- јадын-јӱрӱмниҥ уур-кӱч айалгаларын ӧдӱп чыгарга албаданарын тазыктырары;
- литератураны, кӱӱликти, санатты оҥдооры;
- Тӧрӧлиле, калыгыла, тилиле, чӱм-јаҥыла оморкоп јӱрер эдип, тузалу ӱйе белетеери;

- ӱренчиктиӊ тӧрӧлчи кӱӱнин таскадары, тӧрӧл литературазын тереӊ билип, алтай бичиичилерле оморкоорына ууламјылаары;

- Тӧрӧлиниӊ ӧткӧн, тургуза, келер ӧйи учун каруулу кижи болгонын оӊдоор эдип таскадары;

- бой-бойын, эбиреде улусты ла јер-телекейди билерге чырмайып јӱрген кижи болорына ууламјылаары;

- бойын башка-башка айалгаларда тудунып билери;

- тӧп лӧ бек кӧрӱм-шӱӱлтелӱ болорына, айландыра улусла кижи кӱӱндӱ куучындажып билерине;

-калыгыныӊ јаӊжыгуларын, тӱӱкизин оӊдоп, тооп бийик баалап, ониӊ адын бийик кӧдӱрип ле улузыла оморкоп јӱрерине таскадары.

- башка-башка (сӧзликтер, энциклопедиялар,).

Текши ӱредӱ эдилгелерле колбулу (метапредметный):

- кычырган текстти куучындаар эп-сӱмелерин байыдары;

- кош јетирӱлер табарын элбедип, интернет-ресурстар тузаланарына ла тапкан јетирӱлерле иштеп билери;

- чӱмдемел керегинде эрмек-куучында шӱӱлтезин чокымдап, тексттеӊ темдектерле быжулап, шӱӱлте эдип билерине;

- ӧскӧ предметтерле колбоорын тазыктырары;

- ӱренчик бойыныӊ алдына ӱредӱ амаду тургузып, ого јединер аргаларды темдектеп билери;

- алтай литература аайынча алган билгирлерле јӱрӱмде эптӱ тузаланып билери;

- ӱренген чӱмдемелдерди ӧскӧ дӧ предметтерле јайым тузаланып билери.

Предметтиӊ турулталары:

- алтай литературала чӱмдемелдердиӊ учурын оӊдооры ла кӧгӱске алынары;

- ӱренген тексттерди билери;

- алтай литератураныӊ чӱмдемелдерин тереӊ билип, тургузылган курч сурактарын темдектеп, бойыныӊ кӱӱн-санаазын, кӧрӱмин айдарын, шӱӱлте эдерин таскадары;

- литератураныӊ бӱдӱмдерин ылгаштырып, кандый ла бӱдӱм аайынча ылгамал бӱдурип билери;

- литератураныӊ теориязын билерин, чӱмдемелди толо ылгап, јартаарын таскадары.

Ӱренчиктер нени билер / оӊдоор учурлу:

- литератураныӊ тӧс бӱдӱмдерин ле жанрларын;

- бичиичилердиӊ чӱмделге јолын: кӧрӱм-шӱӱлтезин, бӱдӱрген керегин, литературадагы јерин ле учурын, ӱнин ле марын;

- бичиичи эмезе ониӊ чӱмдемели аайынча критикалык шӱӱлтелерди;

- ӧскӧ калыктардын литературазынаӊ алылган кӧчӱрмелерле танышар;

- кееркедим чӱмдемелди бӱткӱлинче кычырып, оӊдоор;

- тӧс геройлордыӊ кылык-јанын, эткен керектерин баалап кӧрӧр, ониӊ аӊылузын, текшизин темдектеер, геройлор ортодо колбуны, учуралды јартаар, геройдыӊ ич телекейин, ал-санааларын ылгаштырар, геройго кандый кӱӱндӱ болгонын темдектеер;

- чӱмдемелдиӊ тӱӱкизин билер: качан, недеӊ улам, канайда чӱмделген, автордыӊ салымыла тудуш па ла о.ӧ.;

- эпикалык чӱмдемелди толо кычырып јилбиркеер;

- лирикалык, драма чӱмдемелди ылгап билер.

Ӱренчиктер неге таскаары:

- XX чактың 20-40 j. литературазының ӧдӱп келген jолын, тӱӱкизин, учурын jартаарына;
- кажы ла кычырган чӱмдемелди ылгап, бойының күӱн-санаазын ачык айдып, чӱмдемелди баалап билерине;
- бичиичиниң чӱмделгезиниң ле оның көрӱм-шӱӱлтезиниң колбузын jартаарына;
- чӱмдемелде сӱр-кеберлер төрӧл jерле, ар-бӱткенле, ӧйлӧ, калыкла бек колбуда болгонын оңдоп аларына;
- ӱренген чӱмдемелдер аайынча таңынаң шӱӱрине, сананарына ла иштенерине;
- чӱмделге ле көчӱрме ижин ууламjыларына;
- теорияла колбой: литератураның төс бӱдӱмдерин, жанрларын ылгаштырар, бичиичилердиң төс темазын, шӱӱп көргӧдий сурактарын jартаарына;
- чӱмдемелдиң төс темазын, төс шӱӱлтезин, сюжедин ле тургузылган бӱдӱмин ле кееркедимин темдектеерине.

с. Онгудай, 2026 г.

«Алтай литература» деп ӱредӱ предметтиң содержаниези

Кире бӧлӱк – 1 час. XX чактың 20 – чи jылдардагы тӱӱкилик, текшиполитикалык ла текшијондык айалга.

Актуга jабарлаткан бичиичилердиң салымы, чӱмдемелдери – 8 час.

Актуга jабарлаткандардың салымы, чӱмдемелдери. Алтайак Толток. Бичиичиниң jӱрген ле чӱмдеген ӧйлӧри. «Кызыл Ойротко» кожоң.

Алексей Чоков «Алтай jараш jерине», «Алтай албатының …письмозынаң» (ӱзӱк). Ӱлгерлерде салынган күӱн-тапты, күӱн-санааны jартаары.

П.А.Чагат-Строев. Бичиичиниң салымы ла энчизи. Лирикалык чӱмдемелдердиң учуры. «Күӱктиң ӱни», «Ӱредӱни кичеелдер», «Jаңы Чуй». П.А.Чагат-Строев – алтай туујының төзӧӧчизи. «Кара-Корум» - тӱӱкилик чындыкты көргӱскен чӱмдемел. Кычырып, толо ылгамал эдери. Шакпыртту ӧйлӧрдӧ алтай калыктың салымы, ал-санаазы көргӱзилгени. Туујының тургузылган бӱдӱми,

тӧс шӱӱлтези, кееркедим кеми. «Кара-Корум – алтын ӧйдиҥ темдеги» деп јетирӱни кычырып, шӱӱлтени быжулаары. ХХ-чи чактыҥ 20-чи јылдарыныҥ чӱмдеечилери керегинде сӧс.

ХХ-чи чактыҥ 30-чы јылдарындагы текшијондык ла литературалык айалга – 15 час.

Текшијондык айалга. Культура ла литератураныҥ ӧзӱми. Алтай калыктыҥ јӱрӱминде јаан ла улу кубулталар.

П.В.Кучияк. Бичиичиниҥ салымы ла энчизи. П.В.Кучияктыҥ лириказы «Алтай», «Алтын-Кӧл», «Кадын». П.В.Кучияктыҥ туујыларыныҥ учуры. «Јаҥардыҥ ӧлӱми». Тӧс шӱӱлтезин чыгарып, сӱр-кеберди толо јураар. П.В.Кучияктыҥ куучындары керегинде текши ширтӱ. «Темир ат», «Адыјок». Бичиичиниҥ прозазы. Куучындарыныҥ тӧс темалары, шӱӱлтези ле кееркедим кеми. «Ӧскӱс-Уул». Кееркедим чӱмдемелде геройдыҥ ич-телекейинде кубулталары. Повестьте јаҥы јӱрӱмниҥ туружаачыларыныҥ сӱр-кеберлери. П.В.Кучияктыҥ јар куучындары. Кӱнлик бичимелдериле таныштыру. 1935-1936 јылдар. Кӱнлик бичимелдерде чӱмделге ижин ајарып, јартаары. 1936-1941 јылдар. П.В.Кучияктыҥ драматургиязы. «Ӧдӱп болбозыҥ», «Каҥза-Бий» деп пьесалары керегинде јетирӱни кычырып, куучындаары. «Чейнеш» деп пьесаныҥ бӱдӱми ле кееркедими. Кычырып, сюжеди аайынча иштеери. Пьесада сӱр-кеберлердиҥ учурын јартаары.

Пьесада јииттердиҥ кӧрӱми, амадулары ла јайым учун тартыжузы. П.В.Кучияктыҥ кӧчӱрмелери. Алтай литератураныҥ тӱӱкизинде јери ле учуры.

Алтай ла орус литературалардыҥ колбузы – 5 час.

Е.К.Стюарт, К.Л. Лисовский, И.И. Ерошинниҥ алтай литератураныҥ ӧзӱминде учуры.

И.Е.Мухачёв. «Сайгалата». Тартыжуныҥ јолына киргенин кӧргӱзери.

М.С.Шагинянныҥ алтай литератураныҥ ӧзӱминде учуры. «Собрание в Кош-Агаче».

А.Л.Коптелов чӱмделгези керегинде јетирӱ. «Улу кӧчӱш» - ӧмӧлик тӧзӧлгӧни керегинде реалистический чӱмдемел. Кычырып, јербойыныҥ улузы керегинде куучын ӧткӱрери. Романда јаҥы ӧйдиҥ улузыныҥ сӱр-кеберлериниҥ учуры.

Ада-Тӧрӧл учун Улу јуу ӧйинде ле јууныҥ кийнинде литература – 12 час.

Ада-Тӧрӧл учун Улу јуу ӧйинде перозын штыкка солыган бичиичилер керегинде јетирӱ.

Ч.А.Чунижеков. Јӱрӱми ле чӱмделгези. «Туулу Алтайымда», «Тракторист», «Кырачыныҥ сӧзи» деп ӱлгерлердиҥ чӱмделгени, кееркедим эп-аргалары ла јӱрӱмдик учуры. Бичиичиниҥ прозазы. «Јайзаҥныҥ јаргызы» деп куучынныҥ тӧс темазы ла шӱӱлтези. «Мундузак» - автобиографиялык повесть. Повестьте чындык учурлу керектер кӧргӱзилгенин чокымдаар. Кычырып, тӧс сӱр-кеберге характеристика берери.

Ј.Т.Бедюров. Бичиичиниҥ јӱрӱми ле јайаан энчизи. Јуучыл-чӱмдеечиниҥ тӧрӧлчи кӱӱни ле јалтанбазы ӱлгерлеринде. Прозазынаҥ. Алтай јуучылдыҥ сӱр-кебери фронттогы кӱнлигинде.

Ч.И.Енчинов. Бичиичиниҥ јӱрӱми ле энчизи. «Јараш јас», «Алтай баатырлар», «Аргымак», «Кайран кӧӧркий» деп ӱлгерлериниҥ аҥылузы, тӧс учуры. Туујыларыныҥ аҥылузы. «Колында отту кыс». Прозазы. «Аргымак» ла «Шулмус» деп бичиктерле таныштыру. «Шулмус» деп трагедияны кӧрӧри. Пьесаларыныҥ учуры. «Ай-Тана» деп пьесаныҥ тӧс шӱӱлтези, учуры. Кычырып, бойыныҥ шӱӱлтезин чыгара айдары. Пьесада јӱрӱмдик айалга чындык јуралганын кӧргӱзери.

Ада-Тӧрӧл учун Улу јууныҥғ кийниндеги айалга ла литератураныҥ ӧзӱми – 27 час.

А.Ф.Саруева. Бичиичиниҥ јӱрӱми ле чӱмделгезин јаҥырта кӧргӧни. А.Ф. Саруеваныҥ лириказыныҥ темалары ла кееркедим кеми. Канатту сӧстӧрдиҥ учурын јартаары. Поэтессаныҥ прозазы. «Кижи ырыска туулган» деп чӱмдемелиниҥ учуры.

И.П.Кочеев. Јуучыл-бичиичиниҥ јўрўми ле чўмделгези. Ўлгерлеринде јўрўмде кубулталарды уткыганы. «Канатту најыма», «Яблоня» - кожоҥго кирген чўмдемелдер. «Кижи» деп чўмдемелде јўрўмдеги айалгалардаҥ кижиниҥ кўўн-санаазы ла салымы кубулганын көргўскени. Бичиичиниҥ прозазы. Автор оос поэзияныҥ бўдўмин тузаланганы. «Чўмеркек бака» - кееркедим кеми бийик чўмдемел. Прозазыныҥ аҥылузы, јўрўмдик учуры. «Эдельвейс» деп куучынды кычырып, орток куучын өткўрери. Ачык-јарык айдыныш-самара бичиири. «Сўўш дегени не?»

С.С.Суразаков. Бичиичи ле билимчиниҥ јўрўми ле чўмделгези. Алтайына ла албатызына учурлаган ўлгерлериниҥ ууламјызы, төс шўўлтези. «Төрөл Алтайыма», «Андый албаты бар!», «Нөкөрлөриме»…Лиро-эпический чўмдемелдери. «Аргымак» деп туујыда калыктыҥ тўўкилик јўрўмин, айалгаларын көргўскенин јартаары. Туујыда кижиниҥ Төрөли, јайымы недеҥ де баалу деп көргўскенин јартаары. С.С.Суразаковтыҥ прозазы. Куучындарыныҥ тургузылган бўдўми. «Аднай» деп куучынныҥ учуры, тургузылган бўдўми.

Роман деп жанрды ченеп баштаганы. «Чөбөлкөп» деп чўмдемелде алтай албатыныҥ јўрўминде тўўкилик керектерге баштанганы. Кычырып, төс шўўлтезин ле учурын јартаары. Алтайлардыҥ јўрўминде тўўкилик керектерди кычырып, јартаары. «Улалу» деп јетире бичилбеген романда калыктыҥ јадын-јўрўмин көргўскени.Романда јўрўмнеҥ алынган сўр-кеберлердиҥ учуры.

Тўўкилик чындыкты чўмдеечи Улалу ла баштапкы кojойымдар ажыра көргўскенин јартаары.

И.В.Шодоев. Јуучыл-бичиичиниҥ јўрўми ле чўмделге јолы. Ўлгерлери «Јаҥарым», «Ўч-Сўмер». Темазын, учурын, төс шўўлтезин айдары. «Кызалаҥду јылдар» деп тўўкилик романныҥ төзөлгөзи. Калыктыҥ тўўкилик салымын чындык көргўскени. «Тарык» деп ўзўкте алтайлардыҥ јўрўми.

Олјодогы јўрўм. Алтайына јаныш. Кычырып, кўўн-санаазын айдары. Төс геройлордыҥ (Карчага, Чече, Тўкей) сўр-кеберлери чындык јуралганы. «Аргымак» деп бөлўкти кычырары, оос поэзияла колбузын айдары. Романда ўй улустыҥ ак-чек санаазы, амадузы, Төрөли ле албатызы учун тартыжузы. «Сөөктў тайга» деп ўзўкле иш. Калыктыҥ јўрўминде чын болгон тўўки керектер.

«Јаҥы јурттар, јаҥы улус» деп ўзўк аайынча ишти бўдўрери. И.В.Шодоевтиҥ повестьтериниҥ аҥылузы. «Качук» деп ўзўкти кычырып, төс темазын, шўўлтезин айдары.

Јыл туркунына ўренгенин бириктире көрөри.

Текши тоозы – 68 ч.

Тематикалык план

№ п/п	Бөлўктер ле темалар	Частыҥ тоозы
1	**Кире бөлўк.** ХХ чактыҥ 20 – чи јылдардагы тўўкилик, текшиполитикалык ла текшијондык айалга. Презентация.	1
	Актуга јабарлаткан бичиичилердиҥ салымы, чўмдемелдери.	**8**
2	Актуга јабарлаткандардыҥ салымы, чўмдемелдери. *Презентация.* Алтайак Толток. Бичиичиниҥ јўрген ле чўмдеген өйлөри. «Кызыл Ойротко» кожоҥ.	1
3	Алексей Чоков «Алтай јараш јерине», «Алтай албатыныҥ …письмозынаҥ» (ўзўк). Ўлгерлерде салынган кўўн-тапты, кўўн-санааны јартаары.	1
4	П.А.Чагат-Строев. Бичиичиниҥ салымы ла энчизи. Лирикалык чўмдемелдердиҥ учуры. «Кўўктиҥ ўни», «Ўредўни кичеелдер», «Јаҥы Чуй».	1

5	П.А.Чагат-Строев – алтай туужының төзөөчизи. «Кара-Корум» - түүкилик чындыкты көргүскен чүмдемел. Кычырып, толо ылгамал эдери.	1
6	Шакпыртту өйлөрдө алтай калыктың салымы, ал-санаазы көргүзилгени.	1
7	Туужының тургузылган бүдүми, төс шүүлтези, кееркедим кеми.	1
8	«Кара-Корум – алтын өйдиң темдеги» деп јетирүни кычырып, шүүлтени бижулаары.	1
9	XX-чи чактың 20-чи јылдарының чүмдеечилери керегинде сöс.	1
	XX-чи чактың 30-чы јылдарындагы текшијондык ла литературалык айалга.	**15**
10	Текшијондык айалга. Культура ла литератураның өзүми. Алтай калыктың јүрүминде јаан ла улу кубулталар.	1
11	П.В.Кучияк. Бичиичиниң салымы ла энчизи. *Презентация.*	1
12	П.В.Кучияктың лириказы «Алтай», «Алтын-Көл», «Кадын».	1
13	П.В.Кучияктың туужыларының учуры. «Јаңардың өлүми». Төс шүүлтезин чыгарып, сүр-кеберди толо јураар.	1
14	П.В.Кучияктың куучындары керегинде текши ширтү. «Темир ат», «Адыјок».	1
15	Бичиичиниң прозазы. Куучындарының төс темалары, шүүлтези ле кееркедим кеми. «Öскүс-Уул»	1
16	Кееркедим чүмдемелде геройдың ич-телекейинде кубулталары.	1
17	Повестьте јаңы јүрүмниң туружаачыларының сүр-кеберлери.	1
18	П.В.Кучияктың јар куучындары. Күнлик бичимелдериле таныштыру. 1935-1936 јылдар.	1
19	Күнлик бичимелдерде чүмделге ижин ајарып, јартаары. 1936-1941 јылдар.	1
20	П.В.Кучияктың драматургиязы. «Ödүп болбозың», «Каңза-Бий» деп пьесалары керегинде јетирүни кычырып, куучындаары.	1
21	«Чейнеш» деп пьесаның бүдүми ле кееркедими. Кычырып, сюжеди аайынча иштеери.	1
22	Пьесада сүр-кеберлердиң учурын јартаары.	1
23	Пьесада јииттердиң көрүми, амадулары ла јайым учун тартыжузы.	1
24	П.В.Кучияктың көчүрмелери. Алтай литератураның түүкизинде јери ле учуры.	1
	Алтай ла орус литературалардың колбузы	**5**
25	Е.К.Стюарт, К.Л. Лисовский, И.И. Ерошинниң алтай литератураның өзүминде учуры. *Презентация.*	1
26	И.Е.Мухачёв. «Сайгалата». Тартыжуның јолына киргенин көргүзери.	1
27	М.С.Шагинянның алтай литератураның өзүминде учуры. «Собрание в Кош-Агаче».	1
28	А.Л.Коптелов чүмделгези керегинде јетирү. «Улу көчүш» - өмөлик төзөлгöни керегинде реалистический чүмдемел. Кычырып, јербойының улузы керегинде куучын өткүрери.	1

29	Романда јаңы өйдиң улузының сӱр-кеберлериниң учуры.	1
	Ада-Төрөл учун Улу јуу өйинде ле јууның кийнинде литература	**12**
30	Ада-Төрөл учун Улу јуу өйинде перозын штыкка солыган бичиичилер керегинде јетирӱ.	1
31	Ч.А.Чунижеков. Јӱрӱми ле чӱмделгези. «Туулу Алтайымда», «Тракторист», «Кырачының сӧзи» деп ӱлгерлердиң чӱмделгени, кееркедим эп-аргалары ла јӱрӱмдик учуры. *Презентация.*	1
32	Бичиичиниң прозазы. «Јайзаңның јаргызы» деп куучынның төс темазы ла шӱӱлтези.	1
33	«Мундузак» - автобиографиялык повесть. Повестьте чындык учурлу керектер көргӱзилгенин чокымдаар.	1
34	Кычырып, төс сӱр-кеберге характеристика берери.	1
35	Ј.Т.Бедюров. Бичиичиниң јӱрӱми ле јайаан энчизи. Јуучыл-чӱмдеечиниң төрөлчи кӱӱни ле јалтанбазы ӱлгерлеринде. *Презентация.*	1
36	Прозазынаң. Алтай јуучылдың сӱр-кебери фронттогы кӱнлигинде.	1
37	Ч.И.Енчинов. Бичиичиниң јӱрӱми ле энчизи. «Јараш јас», «Алтай баатырлар», «Аргымак», «Кайран кӧӧркий» деп ӱлгерлериниң аңылузы, төс учуры.	1
38	Туујыларының аңылузы. «Колында отту кыс».	1
39	Прозазы. «Аргымак» ла «Шулмус» деп бичиктерле таныштыру. «Шулмус» деп трагедияны көрөри.	1
40	Пьесаларының учуры. «Ай-Тана» деп пьесаның төс шӱӱлтези, учуры. Кычырып, бойының шӱӱлтезин чыгара айдары.	1
41	Пьесада јӱрӱмдик айалга чындык јуралганын көргӱзери.	1
	Ада-Төрөл учун Улу јууныңғ кийниндеги айалга ла литератураның өзӱми	**27**
42	А.Ф.Саруева. Бичиичиниң јӱрӱми ле чӱмделгезин јаңырта көргөни. *Презентация.*	1
43	А.Ф. Саруеваның лириказының темалары ла кееркедим кеми. Канатту сӧстӧрдиң учурын јартаары.	1
44	Поэтессаның прозазы. «Кижи ырыска туулган» деп чӱмдемелиниң учуры.	1
45	И.П.Кочеев. Јуучыл-бичиичиниң јӱрӱми ле чӱмделгези. Ӱлгерлеринде јӱрӱмде кубулталарды уткыганы. «Канатту најыма», «Яблоня» - кожоңго кирген чӱмдемелдер.	1
46	«Кижи» деп чӱмдемелде јӱрӱмдеги айалгалардаң кижиниң кӱӱн-санаазы ла салымы кубулганын көргӱскени.	1
47	Бичиичиниң прозазы. Автор оос поэзияның бӱдӱмин тузаланганы. «Чӱмеркек бака» - кееркедим кеми бийик чӱмдемел.	1
48	Прозазының аңылузы, јӱрӱмдик учуры. «Эдельвейс» деп куучынды кычырып, орток куучын өткӱрери. *Презентация.*	1
49	Ачык-јарык айдыныш-самара бичиири. «Сӱӱш дегени не?»	1
50	С.С.Суразаков. Бичиичи ле билимчиниң јӱрӱми ле чӱмделгези. *Презентация.*	1

	Алтайына ла албатызына учурлаган ӱлгерлериниҥ ууламјызы, тӧс шӱӱлтези. «Тӧрӧл Алтайыма», «Андый албаты бар!», «Нӧкӧрлӧриме»…	
51	Лиро-эпический чӱмдемелдери. «Аргымак» деп туујыда калыктыҥ тӱӱкилик јӱрӱмин, айалгаларын көргӱскенин јартаары.	1
52	Туујыда кижиниҥ Төрӧли, јайымы недеҥ де баалу деп көргӱскенин јартаары.	1
53	С.С.Суразаковтыҥ прозазы. Куучындарыныҥ тургузылган бӱдӱми. «Аднай» деп куучынныҥ учуры, тургузылган бӱдӱми.	1
54	Роман деп жанрды ченеп баштаганы. «Чӧбӧлкӧп» деп чӱмдемелде алтай албатыныҥ јӱрӱминде тӱӱкилик керектерге баштанганы. *Презентация.*	1
55	Кычырып, тӧс шӱӱлтезин ле учурын јартаары. Алтайлардыҥ јӱрӱминде тӱӱкилик керектерди кычырып, јартаары.	1
56	«Улалу» деп јетире бичилбеген романда калыктыҥ јадын-јӱрӱмин көргӱскени.	1
57	Романда јӱрӱмнеҥ алынган сӱр-кеберлердиҥ учуры.	1
58	Тӱӱкилик чындыкты чӱмдеечи Улалу ла баштапкы кожойымдар ажыра көргӱскенин јартаары. *Презентация.*	1
59	И.В.Шодоев. Јуучыл-бичиичиниҥ јӱрӱми ле чӱмделге јолы. Ӱлгерлери «Јаҥарым», «Ӱч-Сӱмер». Темазын, учурын, тӧс шӱӱлтезин айдары.	1
60	«Кызалаҥду јылдар» деп тӱӱкилик романныҥ тӧзӧлгӧзи. Калыктыҥ тӱӱкилик салымын чындык көргӱскени. «Тарык» деп ӱзӱкте алтайлардыҥ јӱрӱми.	1
61	Олјодогы јӱрӱм. Алтайына јаныш. Кычырып, кӱӱн-санаазын айдары	1
62	Тӧс геройлордыҥ (Карчага, Чече, Тӱкей) сӱр-кеберлери чындык јуралганы.	1
63	«Аргымак» деп бӧлӱкти кычырары, оос поэзияла колбузын айдары.	1
64	Романда ӱй улустыҥ ак-чек санаазы, амадузы, Төрӧли ле албатызы учун тартыжузы.	1
65	«Сӧӧктӱ тайга» деп ӱзӱкле иш. Калыктыҥ јӱрӱминде чын болгон тӱӱки керектер.	1
66	«Јаҥы јурттар, јаҥы улус» деп ӱзӱк аайынча ишти бӱдӱрери.	1
67	И.В.Шодоевтиҥ повестьтериниҥ аҥылузы. «Качук» деп ӱзӱкти кычырып, тӧс темазын, шӱӱлтезин айдары.	1
68	Јыл туркунына ӱренгенин бириктире көрӧри.	1
	Текши тоозы	**68**

Тузаланар литература

1. Н.М. Киндикова, У.Н. Текенова. Алтай литературала программалар 10-11 класстар. Г-А., 2017.
2. М.М.Бурулова. Алтай литература. 10 класс. I, II б. Г-А., Ӱч-Сӱмер, 2019.
3. М.М.Бурулова, Е.Д. Чандыева, А.В. Киндикова, Н.Н. Санина. Алтай литература. 10 класс. Ӱренер бичик. Г-А., 2019.

Ӱредӱчиге болушту бичиктер:

4. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиҥ јединетен турулталарын баалаары.

Ж.И.Амырова, Е.Д. Чандыева. Г-А. 2018.

5. Алтай тил ле литератураның урокторында текши ӱредӱ эдилгелерди темиктирери. Методикалык пособие. Чандыева Е.Д., Шокшиланова А.С. Г-А. 2012.
6. Алтай тил ле литературала ӱренчиктердиң билгирин баалаарының кемјӱлери. 5-9 класстарда. Ж.И. Амырова, Ю.А. Мундукина. Г-А. 2019.
4. Алтай тил ле литературала ӱлекер ишти ууламјылаары. Методикалык бичик. Г-А., 2015.

4. Н.М.Киндикова. Статьи об алтайской литературе. Г-А.,2010.
5. С.С.Суразаков. Алтай литература. Г-А., 1995.
6. Т.К.Шутина. Мультимедиялык эп-аргалар ажыра кееркедим чӱмдемелди ӱренери ле ылгаары. Г-А., 2011.
7. Т.К.Шутина. Алтай тил ле литератураның ӱредӱчилериниң ченемел иштери. Г-А., 2011.